

אגדת ההינס

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> ז-יג אלול >> בבא קמא קג-קט

מיהו "חסיד אחד"?

ביאור

רקע: הגמרא דנה בדיון אדם שחייב כסף לאחד משני אנשים, ואינו יודע למי מהם. היא מביאה מקרה של חסיד אחד ומנסה להוכיח ממעשהו. היא מקשה—אולי חסיד זה לא נהג כשורה, ורק אחרי שחזר בתשובה הוא זכה לתואר חסיד? על זאת היא מתרצת שידוע מי היה אותו חסיד, ואפשר לסמוך עליו:

בכל מקום שנאמר "מעשה בחסיד אחד", הכוונה או לתנא רבי יהודה בן בבא, או לתנא רבי יהודה בר אלעאי.

אגדה אחת בשבוע: בבא קמא קג ב

כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד,

או רבי יהודה בן בבא

או רבי יהודה ברבי אילעאי.

הכוונה ללימוד עצמי

שאלות

למה לקרוא לתנא מסוים "חסיד אחד" ולא בשמו?
האם האגדה מוסרת את המידע הזה רק בשל היותו נכון עובדתית, או שיש בעיה שה"חסיד" יישאר אלמוני, וחובה לדעת מיהו?

המלצות ללימוד

באגדה שהיא רק משפט אחד, קשה לדייק במילים. עדיף ללמוד פרשנים, לראות מקורות מקבילים על מעשיות חסידים בתלמוד, כדאי גם לפתוח את הראש.

על האגדה קטעים מהמקורות על לימוד אגדה (אחת לכמה גיונות)

... כי אין ראויים אלו דברים כי אם לחכמי הלב רחב כים ולא לאנשים כמוני. והנני משתטח ארצה בפישוט ידיים ורגלים לפני הקורא ומבקש לחנן אותי בשתיים: האחד שאם יקרא דברים אלו ולא יכנסו בלבו שיחזור ויקרא ויעיין עוד, כי הדברים האלו לא יכנסו בלב הקורא רק בעיון רב מאוד, כי כך הם כל דברי אמת ויושר נראים רחוקים בתחלת העיון, ולבסוף יתגלה ויאירו כשמש בצהרים. הבקשה השנית: שאם אחר כל זה אין הדברים נכנסים לו בלבו, שיהיה הדברים האלו כאילו לא נאמרו כלל, ולא יאמר אף שנאמר פירוש בדברים האלו אין הפירוש נכנס בלב המעיין שוב אין פי' עוד ויתלה חס ושלום חסרון בדברי חכמים, וא"כ היה תקנתנו קלקלה לגרום שיחשוב רע על דברי חכמים. ואפשר כי זהו הטעם שלא רצו הראשונים לגלות דברי חכמים, מפני היראה שאם לא היה נכנס הפירוש בלב המעיין ישים חס ושלום חסרון בדברי חכמים, שיאמר כי אין פירוש עוד ופי' זה אינו מתקבל, לכך הניחו הדבר סתום שיאמר המעיין הנה דברי חכמים כספר החתום ואין לעמוד עליהם כמו כל הדברים החתומים. ולכך אני שואל ומתחנן שינתן לי דבר הזה, שאם אחר העיון לא יקבל הדברים, יעבור את דברי ויהיו אצלו כאילו לא נאמרו כלל, ויהיו דברי חכמים אצלו כספר החתום כמו שהיה אצלו קודם שנאמרו דברים אלו.

מהר"ל מפראג (נפטר באלול ה'שס"ט), באר הגולה, באר ד

אגדה היום

גיליון 47 | בבא קמא קג-קט
מיהו "חסיד אחד"?

לא המעשה עיקר, אלא האישיות המאחורי הסוּפֵי

יש מי שאוהב סיפורים על מנהיגים ידועים, אנשי מופת או סתם דמויות מוכרות, ויש מי שמעדיף לשמוע על האנשים הפשוטים. קריאה רחבה באגדות חז"ל מעלה, לכאורה, את הרושם שחז"ל נתנו מקום לשני סוגי הסיפורים. ידועים ומפורסמים הסיפורים על הלל הזקן, רבי עקיבא, אביו ורבא ועוד, אך לא חסרים גם סיפורים שגיבוריהם אלמוניים. כאלה שפותרים ב"מעשה באדם אחד", "ההוא גברא" וכדומה. אולם המשפט הקצר שלפנינו, שגם אם קשה להגדיר אותו כאגדה בפני עצמה – הוא מנוסח ככלל הנוגע לאגדות רבות, מעלה רשם אחר.

כמה וכמה סיפורי חז"ל עוסקים בחסידים אלמוניים. אם נדמה שהם מספרים על אנשים צדיקים ויראי שמים שלא זכו לפרסום, כנראה משום שלא הגיעו למדרגתם של התנאים והאמוראים הגדולים, באה הגמרא כאן וחושפת את זהותם. לדבריה, ה"חסיד" הוא תמיד רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה בר אלעאי. כל אותם גיבורים אלמוניים מקבלים פתאום פנים, והפנים הללו זהות.

אין זה המקום היחיד שבו אנו מוצאים בחז"ל גישה כזאת, לתת שם ופנים מסוימים לאנשים לא ידועים. גם במדרשים על התנ"ך, חושפים חז"ל כי שני העברים הנצים הם דתן ואבירם, יועצי פרעה הם יתרו ובלעם, המקושש הוא צלפחד ועוד. מדוע חייבים לזהות את כל האנשים הללו עם דמויות המוכרות לנו?

אולי אפשר להציע שחז"ל החשיבו אנשים יותר מאשר מעשים. מעשה יכול להיות גדול ומופלא – אבל הוא נקודתי, הוא מתאים לזמנו ולמקומו. היכולת ללמוד ממנו היא מוגבלת. מעשה מתפרש נכון רק כחלק ממכלול שלם של אישיות. רק אם אנו מבינים מיהו האדם שעשה את המעשה, אנו מקבלים את ההקשר הרחב שלו ויכולים ללמוד ממנו. אם ניישם זאת על הדוגמה המובאת כאן בגמרא, חסיד שמעוניין לשלם אבל אינו יודע למי הוא חייב, אפשר לצייר בדעתנו שני סוגי "חסידים": אחד ספקן, מבולבל, אולי חרדתי, והאחר מרוכז ומיושב בדעתו. האחד רוצה לצאת ידי חובת כל הדעות מתוך חרדה אובססיבית או מתוך מועקת המבוכה, והשני בוער באהבת ה' ורוצה לעבוד אותו באופן השלם והמהודר ביותר. אם איננו יודעים מי החסיד, כיצד נדע לפרש את מעשהו, וכיצד נוכל ללמוד ממנו?

במקרה המדובר, שבו מזהים דווקא "חסיד" עם דמות מסוימת, אולי אפשר להוסיף ולומר שהזיהוי מחויב כשמדובר בחסידות. אין מידת חסידות אובייקטיבית, לכל אחד יש דרך משלו בעבודת ה'. גם אם כל אחד צריך לשאוף לעשות מעבר לשורת הדין, השאלה היא לאיזה כיוון להתקדם משורת הדין, אילו הנהגות לאמץ, והתשובה משתנה מאדם לאדם. כיוון שדרך החסידות היא סובייקטיבית, ותלויה בנפשו של האדם, אישיותו והקשר הייחודי שלו לקדוש ברוך הוא, חשוב לדעת ממי לומדים. על דרכם של תנאים חשוב ללמוד, אבל אולי מסוכן ללמוד ולאמץ הנהגות של חסידים בלתי מוכרים.

כללו של דבר, המעשה הוא רק ביטוי של האישיות, ויש בעיה לבדד אותו ולהביט בו מצד עצמו. אולי ראוי להחיל עיקרון זה גם על עבודת התשובה הפרטית, לא לצמצם אותה לחשבון נפש על מעשים נקודתיים, אלא להתבונן במכלול האישיות שלנו. לעמוד מול עצמנו.

מורה דרך לעבודת ה'

מכאן הלאה

הרב ד"ר בני לאו, מתוך "חכמים" כרך ב

הגמרא מספרת לנו, כמסיחה לפי תומה, שרבי יהודה בן בבא מוכר לעולם כ"חסיד מעיקרו", ולכן לא ייתכן שהוא יבקש להחזיר משהו שלקח ויישבע בו לשקר, אלא ודאי מדובר על השבת חפץ שאול, ורבי עקיבא מחייבו להחזיר לכולם.

"חסיד" מוגדר בדרך כלל כדמות שאינה שותפה לעולם הפעיל של החכמים, למשא ומתן ההלכתי שלהם וליצירה התלמודית... גם שמואל הקטן שייך לעולם החסידים. הוא לא הטביע את חותמו ביצירה ההלכתית, אך היה היחיד ביבנה שהיה ראוי שתשרה עליו שכינה. מכאן שגם רבי יהודה בן בבא ממשיך את מסורת רבו ואת דרך החסידות. הוא מעביר מסורות, אך אינו שותף למשא ומתן ההלכתי, אלא לקביעת נורמות בעבודת ה'.